

1863)⁵; 5) Daukantas S. Giwatas didiųjų karwaidū senowės... (Petrapilis, 1846); 6) Donelaitis K. Metai (Litauische Dichtungen. Sankt-Peterburgas, 1865); 7) Postilla Lietuwiszka... (J. Morkūno Postilė. Vilnius, 1600); 8) Summa arba trumpas iszguldimas... (Kėdainiai, 1653)⁶; 9) Kniaga Nobaznistes Krikscioniszkos... (Kėdainiai, 1653); 10) Ziwasas Pona ir Diewa... (Supraslavas, 1787)⁷; 11) Фортунатов Ф. и Миллер В. Литовские народные песни. (Людвинов. гмины. Калвар. у. Сув. губ.). Оттиск из Моск. Унив. Изв. 1872 г. № 1, 2, 4. 217 с.

Kaip rodo minėtas laiškas J. Karlovičiui, J. Jablonskis savo bibliotekoje turėjo 1701 m. Karaliaučiuje išleistą „Naują Testamentą“, 1862 m. Vilniuje išleistą elementorių „Lamentorius Lankiszko-Lietuwiszkas diel Wejku Olkiniku“⁸. Iš J. Karlovičiaus jis gavo J. Bistronio 1605 metais Vilniuje išspausdinto rytiečių katekizmo naują publikaciją (1890 m.), M. Stankevičiaus „Lietuvių bibliografiją“.

Apie J. Jablonskio knygas duomenų pateikia ir V. Biržiškos „Lietuvių bibliografija“, kurioje pažymėtos retesnės jo knygos. Štai „Lietuvių bibliografijos“ 2-ojoje dalyje yra užregistruota K. G. Milkaus ir D. Kleino „Naujos labbay priwalingos... Maldū Knygėles“ (Karaliaučius, 1806), K. G. Milkaus „Sėnos ir naujos... Giesmes“ (Karaliaučius, 1806), K. E. Hiubnerio „Iszskirstyti... Nussidawimai“ (Karaliaučius, 1807), „Ziwasas“ (Vilnius, 1826), „D. Mėrtino Lutėraus mažasis Kattgismas“ (Karaliaučius, 1845) ir kt. Aišku, čia nurodyta tik nedidelė J. Jablonskio bibliotekos knygų dalis. J. Jablonskis savo knygomis ir rankraščiais dalydavosi, juos skolindavo, perduodavo juos bibliotekoms ir pan. Gilesni tyrinėjimai leistų išaiškinti J. Jablonskio knygų likimą ir susidaryti žymiai pilnesnį vaizdą apie jo biblioteką. Reikėtų ieškoti J. Jablonskio knygų pas jo šeimos narius, kai kuriose stambiose Lietuvos bibliotekose. Dalį savo knygų — 99 veikalus, 131 tomą — J. Jablonskis dar 1910—1911 m. padovanojo Lietuvių mokslo draugijos bibliotekai⁹. J. Jablonskio bibliotekos 42 knygas 1930—1931 m. įsigijo Lietuvos universiteto biblioteka Kaune¹⁰. Tuo būdu, vertingų duomenų apie J. Jablonskiui priklausiusias knygas gali duoti šių bibliotekų archyvai.

J. Jablonskio XIX a. biblioteka įdomi ne tik lietuviškų bibliotekų istorikams ir bibliografams, bet ir kalbininkams, kultūros istorijos tyrinėtojams.

S. Baltramaičio biblioteka

Tyrinėjant XIX a. antrosios pusės lietuvių bibliografijos bei lietuviškų bibliotekų istoriją, negalima nesustoti prie žymaus XIX a. pab. — XX a. pradž. lietuvių bibliografo ir etnografo Silvestro Baltramaičio (1841—1919(?)) asmeninės bibliotekos. Domėjimasis lietuvių spaudos istorija, nuolatinis mokslinis, ypač bibliografinis darbas, vertė Š. Baltramaitį rinkti lietuviškas knygas ir laikraščius. Siuo metu trūksta tikslių duomenų apie S. Baltramaičio asmeninės bibliotekos apimtį, jos knygų turinį, tačiau yra aišku, kad jis buvo vienas didžiausių XIX a. pab. — XX a. pradž.

⁵ Apie pastarąsias tris knygas kataloge rašoma, kad jos lietuvių bibliografams nežinomos. Jos buvo išspausdintos su Rusijos cenzūros leidimu Eislebene pas F. Klepelį.

⁶ Pažymėta, kad tai didelė bibliografinė retenybė, turimas egzempliorius esąs ne visai pilnas.

⁷ Pastabose rašoma, kad tai bibliografinė retenybė.

⁸ Šią knygą J. Jablonskis mini ir jos kalbą apibūdina savo laiške J. Karlovičiui. Tuo metu jis gyveno Mintaujoje, kur jokios lietuviškos bibliotekos nebuvo ir galėjo naudotis tik savo knygomis.

⁹ Zr. „Lietuvių tauta“, 1919, kn. 2, p. 135.

¹⁰ Vytauto Didžiojo universitetas. 1930—1931 mokslo metai, K., Vytauto Didžiojo un-to leid., 1931, p. 80.

lietuvių bibliofilų, aistringų lietuviškų knygų kolekcionierių, o jo biblioteka priklausė prie turtingiausių to laikotarpio asmeninių lietuviškų bibliotekų.

Neturėdami S. Baltramaičio bibliotekos katalogo arba bent jos aprašymo, turime pasitenkinti tais atsitiktinio pobūdžio duomenimis ir šaltiniais, kurie mažai apibūdina pačią biblioteką, tačiau įneša šviesos į jos kaupimo istoriją. Surinkti lietuviškus spaudinius, ypač spaudos draudimo metais, buvo gana sunkus ir pavojingas darbas. Kaupiant knygas, teko panaudoti labai įvairius legalius ir nelegalius kelius bei priemones.

Į savo asmeninę biblioteką S. Baltramaitis rinko senuosius lietuvių spaudinius, naujai išleistas knygas, lietuvių periodiką bei kitus leidinius. Jis taip pat rinko ir įvairius Lietuvą bei lietuvių tautą liečiančius spaudinius.

Lietuviškų knygų savo bibliotekai S. Baltramaitis įgijo iš Peterburgo Viešosios bibliotekos dubletinio fondo. Nors biblioteka lietuviškas knygas, ypač lietuviams, nenoromis pardavinėjo, tačiau bibliotekos darbuotojams buvo daromos kai kurios lengvatos. Iš šios bibliotekos S. Baltramaitis pirkdavo lietuviškų knygų. Vienaame savo laiške jis rašė: „Aš, rots, gavau pirkti keleta lietuvišku knygų, kaip ten tarnaujis“¹.

Gyvendamas Peterburge, S. Baltramaitis galėjo nesunkiai įgyti Rusijoje išleidžiamų knygų, pvz., A. Juškos lietuvių tautosakos rinkinius², žodyną ir kt. Tomis knygomis, kaip rodo S. Baltramaičio laišakai, jis ir kitus aprūpindavo.

Norėdamas papildyti savo knygų rinkinį, S. Baltramaitis stengėsi užmegzti ryšius su lietuviškais bei lituanikos leidiniais prekiaujančiais knygynais, pvz., jis domėjosi kai kuriais Varšuvos knygynais³.

Ypatingai didelį dėmesį S. Baltramaitis kreipė į senąsias lietuviškas knygas ir ne kartą prašė jų paieškoti pas Lietuvos gyventojus. Vienaame laiške S. Didžiuliui jis rašė: „Tamista givendams tarpo žmoniu Lietuvininku bene galetu [m] kai kada iš nejučiu arba tarint atsitikimu užėiti senu lietuvišku knygū...“⁴ Laiške jis pateikė iki XVIII a. pab. išleistų pageidaujimų lietuviškų knygų sąrašą. Baigdamas S. Baltramaitis rašė: „Teipogi ir k[į]tu knygū lietuvišku, kurios gal kur pas žmonis trunei, bene rastumei, o aš noreče pirkti.“⁵ Ieškomų senų lietuviškų knygų sąrašą S. Baltramaitis siuntė ir J. Čerkai⁶. Stengėsi S. Baltramaitis gauti lietuviškų knygų ir iš Krokovoje gyvenusio lietuvių bibliografo M. Štankevičiaus bei kitų asmenų. Įsigyti senesnių lietuviškų spaudinių S. Baltramaičiui pavykdavo. Pavyzdžiui, savo asmeninėje bibliotekoje jis turėjo 1713 m. K. Širvydo žodyno 5-ąjį leidimą. (Ši knyga su S. Baltramaičio autografu po pirmojo pasaulinio karo buvo Kauno universiteto bibliotekoje, o nuo 1952 m. priklauso VVU Mokslinei bibliotekai.) Senų lietuviškų knygų S. Baltramaitis gaudavo iš Lietuvos kaimo gyventojų. Vienaame laiške jis rašė: „Aš jau gavau viena lietuvišką knygą iš tarp žmoniu uličiu nog 1774 m.: „Balsas sirdies pas Wieszpati Diewa““. Tą knygą jam atvežė vienas lietuvis į Peterburgą. Jis žadėjo taip pat gauti 1753 m. „Ziw[at]as Pona ir Dieva musu...“⁷. Iš S. Baltramaičio laiškų sužinome, kad jis turėjo vieną K. Aleknavičiaus knygą, ieškojo „Bromos“

¹ S. Baltramaičio laiškas S. Didžiuliui (1885.X.15). Vilniaus Valst. un-to bibliotekos rankraščių skyrius (toliau — VVUBRS), D 1067, 1 l.

² S. Baltramaičio laiškas J. Čerkai (1885.VIII.29). VVUBRS, D 1068, 12 l.

³ S. Baltramaičio laiškas S. Didžiuliui (1885.XII.11). VVUBRS, D 1067, 2 l.

⁴ S. Baltramaičio laiškas S. Didžiuliui (1885.XII.15). VVUBRS, D 1067, 1 l.

⁵ Ten pat.

⁶ S. Baltramaičio laiškas J. Čerkai (1885.VIII.29). VVUBRS, D 1068, 12 l.

⁷ S. Baltramaičio laiškas S. Didžiuliui (1885.XII.11). VVUBRS, D 1067, 2 l.

1-ojo ir 2-ojo leidimų, norėjo pirkti 1793 m. „Aukso altorių“ ir 1805 m. „Altorių duchavną“, pirkto iš S. Didžiulio 1823 m. išleistą J. Chodzkos „Joną iš Svisločės“⁸, 1886 m. iš jo taip pat gavo Gomolevskio „Aplan-kymą seniuko“⁹. Laiške S. Didžiuliui¹⁰ S. Baltramaitis rašo turįs 1818 m. išleistą „Žiwatą“.

Gyvai S. Baltramaitis domėjosi ir naujesnių laikų lietuviškais spau-diniais. Ieškomų XIX a. leidinių sąrašą jis nusiuntė S. Didžiuliui¹¹, ieš-kojo „Aušros“ kalendoriaus¹². J. Čerkos S. Baltramaitis prašė atvežti lietuviškų knygų, periodinį leidinį „Sviesa“¹³ ir kt. Savo knygas S. Baltra-maičiui siųsdavo kai kurie lietuvių mokslo bei kultūros veikėjai, pvz., J. Basanavičius¹⁴ ir kt.

Savo bibliotekos papildymui, be asmeninių ryšių, jis naudodavosi ir kitomis priemonėmis bei šaltiniais. Knygų jam atsiųsdavo laikraščių redakcijos. Pavyzdžiui, 1883 m. „Aušros“ redakcija S. Baltramaičiui iš-siuntė E. J. Sikopo gramatiką (1879)¹⁵. Nemažai periodinių leidinių ir knygų spaudos draudimo metais S. Baltramaitis gaudavo paštu. Iš už-sienio lietuvių periodika bei knygos buvo siunčiamos kurios nors daug laiškų gaunančios įstaigos arba turinčio teisę be cenzūros kontrolės iš užsienio gauti įvairius spaudinius profesoriaus ar kito asmens adresu. Atsiųstus spaudinius vėliau atsiimdavo tikrasis adresatas. Tokiu būdu ir S. Baltramaitis gaudavo „Varpą“, „Ukininką“, „Sviesą“¹⁶. Vėliau, bijo-damas būti iššifruotas, jis prašė tuos laikraščius siųsti per lietuvių spau-dos platinimo agentus Rusijoje¹⁷. S. Baltramaitis prašė M. Jankų atsiųsti keletą lietuviškų knygelių: „Senkaus Jurgis“, J. Zauerveino-Girėno „Lie-tuviškasis klausimas“ (1888) ir kt.¹⁸

Lietuviškias knygas ir periodinius leidinius S. Baltramaitis rinko savo kolekcijai, norėdamas tuos spaudinius išsaugoti ateičiai ir, svarbiausia, bibliografijos darbui. Viename eilėmis rašytame savo laiške J. Čerkai, kuriame jis prašė atsiųsti lietuviškų kalendorių ir kitų leidinių, S. Balt-ramaitis nurodė renkąs senus ir naujus spaudinius, renkąs lietuviškas ir žemaitiškas knygas, gautas iš Prūsų „kad surašiti ir užlaikyti“¹⁹. Kitame laiške jis nurodė, kad lietuviški spaudiniai jam reikalingi „del papildimo kalendoriu kolekcijos ir bibliografijos“²⁰.

Iš tikrųjų, S. Baltramaičio bibliografijos darbai buvo svarbiausias lietuviškų knygų kaupimo tikslas. Pradėjęs intensyvių lietuvių bibliogra-fijos darbą, jis rūpinosi legaliu būdu įsigyti svarbiausius spaudos drau-dimo metais išleistus spaudinius. Tuo reikalu jis 1892 m. kreipėsi į Vy-riausiąją spaudos reikalų valdybą, prašydamas leidimo gauti žurnalo „Mitteilungen der Litauischen literarischen Gesellschaft“ 17 nr., 1892 bei 1893 m. „Varpą“ ir tų pat, metų „Ukininką“²¹. Savo prašymą S. Baltramai-

⁸ S. Baltramaičio laiškas Didžiuliams (1890.V.23). VVUBRS, D 1067, 23 l.

⁹ S. Baltramaičio laiškas S. Didžiuliui (1886.VI.13). VVUBRS, D 1067, 4 l.

¹⁰ S. Baltramaičio laiškas S. Didžiuliui (1886.VIII.11). VVUBRS, D 1067, 5 l.

¹¹ S. Baltramaičio laiškas S. Didžiuliui (1885.XII.11). VVUBRS, D 1067, 2 l.

¹² S. Baltramaičio laiškas J. Čerkai (1886.III.25). VVUBRS, D 1068, 9 l.

¹³ S. Baltramaičio laiškas J. Čerkai (1888.VI.23). VVUBRS, D 1068, 20 l.

¹⁴ S. Baltramaičio laiškas J. Basanavičiui (1899.I.27). Lietuvių kalbos ir literatū-ros in-to rankraščių skyrius, J. B. — 723.

¹⁵ „Auszra“, 1883, Nr. 2, p. 54.

¹⁶ Silvestro Baltramaičio [?] laiškas Jankui. Peterburge 24.IV.1890. — „Tauta ir žo-dis“, t. 4, 1926, p. 371—372.

¹⁷ S. Baltramaičio laiškas M. Jankui (1890.II.23). Lietuvos TSR Valst. respubliki-nės b-kos rankraščių skyrius, KB 1204.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ S. Baltramaičio laiškas J. Čerkai (1888.III.18). VVUBRS, D 1068, 19 l.

²⁰ S. Baltramaičio laiškas J. Čerkai (1890.XI.23). VVUBRS, D 1068, 32 l.

²¹ Zr. „Mokslo darbai“ (Vilniaus un-tas), t. 20. Ist.-filol. mokslų serija, t. 5, 1958, p. 214—215.

tis motyvavo tuo, kad pageidaujami užsienio leidiniai yra reikalingi Rusų geografinės draugijos etnografiniam sektoriui ruošiamam bibliografijos darbui²². Gavusi tą pareiškimą, Vyriausioji spaudos reikalų valdyba kreipėsi į geografinę draugiją, klausdama, ar prašomi leidiniai S. Baltramaičiui būtinai yra reikalingi. Geografinė draugija, pasiremdama etnografijos sektoriaus vadovo prof. V. Lamanskio nuomone, pripažino, kad S. Baltramaičio darbui pakanka žurnalo „Mitteilungen“²³. Šį leidinį S. Baltramaitis gavo.

Antrą kartą tuo būdu įsigyti lietuviškų spaudinių S. Baltramaitis bandė 1901 m. Šį kartą jo planai buvo žymiai didesni. 1901 m. birželio 1 d. Spaudos reikalų valdybai rašytame rašte S. Baltramaitis prašė leidimo gauti be cenzūros kontrolės didelį kiekį lietuviškų spaudinių. Tie spaudiniai jam, esą, reikalingi bibliografijos darbui, kurį jis dirbęs geografinės draugijos pavestas. Prašomų spaudinių sąrašė buvo 13 lietuviškų periodinių leidinių („Nusidavimai apie evangelijos praplatinimą“, „Nauja lietuviška ceitunga“, „Konservatyvų draugystės laiškas“, „Aušra“, „Pasiuntinystės laiškas“, „Nemuno sargas“, „Garsas“, „Ūkininkas“, „Tėvynės sargas“, „Sviesa“, „Dirva“, „Blaiyvstės laiškas“, „Saulėteka“, „Žinyčia“, „Naujienos“) ir keletas lietuviškų knygų (S. Daukanto „Lietuvos istorija“, M. Jankaus „Lietuviškos dainos“, „Naujos dainos“ ir kt.)²⁴.

Gavęs tą prašymą, švietimo ministras Sachovskojus kreipėsi į Peterburgo Viešąją biblioteką, teiraudamasis, ar tikrai prašomi Rusijoje uždrausti leidiniai yra reikalingi S. Baltramaičio mokslo darbui²⁵. Peterburgo Viešosios bibliotekos direktorius N. Šilderis savo rašte švietimo ministrui teigiamai atsiliepė apie S. Baltramaičio bibliografijos darbus ir parėmė jo prašymą²⁶. 1901 m. liepos 4 d. buvo pranešta Centriniam užsienio cenzūros komitetui, o po kelių dienų ir pačiam S. Baltramaičiui, kad jam leista gauti be cenzūros kontrolės prašomus lietuviškus spaudinius. Taigi, mokslo įstaigų remiamas, S. Baltramaitis gavo teisę įsigyti be cenzūros kontrolės nemaža jam reikalingų lietuviškų spaudinių.

Tuo būdu, įvairiais keliais ir priemonėmis S. Baltramaitis buvo sukaupęs vertingą lietuvių spaudos ir literatūros apie Lietuvą biblioteką, kuri buvo svarbus šaltinis jo mokslo bei bibliografijos darbams. Kai kurias savo bibliotekos knygas jis buvo eksponavęs 1895 m. spaudos parodoje Peterburge. Vėliau iš savo asmeninės bibliotekos jis aukojo knygas kai kurių lietuvių draugijų (Savitarpinės pagalbos, Lietuvių mokslo draugijos) bibliotekoms. Po pirmojo imperialistinio karo dalis S. Baltramaičio bibliotekos knygų per Lietuvos užsienio reikalų ministeriją pateko į Kaučo universiteto biblioteką²⁷. Patekusios į Lietuvą, jo knygos buvo panaudotos, ruošiant V. Biržiškos „Lietuvių bibliografiją“. „Lietuvių bibliografijos“ I-osios dalies įžangoje rašoma, kad, be kitų bibliotekų, medžiaga imta iš S. Baltramaičio lietuvių knygų rinkinio. Deja, labai vertingas ir svarbus lietuvių kultūros istorijai S. Baltramaičio knygų rinkinys nebuvo išsaugotas, o išblaškytas po įvairias mūsų šalies bibliotekas²⁸.

²² Zr. „Mokslo darbai“ (Vilniaus un-tas), t. 20. Ist.-filol. mokslų serija, t. 5, 1958, p. 214–215.

²³ Ten pat.

²⁴ Ten pat, p. 216.

²⁵ Ten pat, p. 216–217.

²⁶ Ten pat, p. 217.

²⁷ Lietuvos Universiteto veikimo apyskaita. 1922.II.16—1924.VI.15. K., 1924, p. 23.

²⁸ Pažymėtina, kad viena S. Baltramaičio asmeninė knyga (jo paties sudaryta lietuvių bibliografija), buvusi TSRS Visuomeninių mokslų akademijos bibliotekos mainų fonde, po karo pateko į Partijos istorijos instituto prie LKP CK biblioteką.